

Neményi László

„Láttató és hallattató szuggesztív meditáció - versben és prózában”

(Makkai Ádám: Az Erő)

A Chicagóban élő nyelvészprofesszor, az angol fonetika tanára, az emigráns magyar irodalom jeles és termékeny alakja, a költő, műfordító és szerkesztő *Makkai Ádám* most évtizedes szünet után, a *Jupiter szeme* (1990) címűt követő, harmadik szépirodalmi kötetével jelentkezik hazai földön, honi kiadók gondozásában. Még tavaly, Petőfi születésének 180. évfordulójára, a székesfehérvári *Árgus* és a budapesti *C*E*T Belvárosi Könyvkiadónál* megjelent *Úristen! Engedj meghalni! Petőfi Sándor pokoljárása és megidvezülése* című különös műve keltett feltűnést, s ez hamarosan második kiadását is megérte (2003). Nem véletlenül, hiszen Makkai már ezzel új műfajt teremtett a kortárs magyar irodalomban, mely *költészetileg vetett véget a „Barguzini vitának”,* amennyiben a szerző „Petőfi halála után írott verseiben” határozottan lándzsát tört a költő szellemének ápolása és csontjainak elhanyagolása mellett - még hozzá az ő nevében írott emlékezetes versekkel, naplórészletekkel... Ez a számos és ily módon alkotott nemcsak „Petőfi”-verssel telítődött „literary fictions” Váczy András szerint (*Árgus, 2003 / 6-7.*) nem nélkülözi az auktori bátorságot, és mindazon eszközök (meseszöveg, idősíkok, fantasztikum misztikum stb.) jelenlétét sem amelyek ezt a „fiktív” opuszt, - valljuk be, azért leginkább nekünk, magyaroknak - széles körben lebilincselő, izgalmas olvasmánnyá avathatják. Mindenekelőtt persze az alkotó szárnyaló képzeletének, költői nyelvi erejének, lírai játékoságának köszön-

hetően. Makkai új könyve, *Az Erő* ért-
hetően már nem él ezekkel a fantasz-
tikus elemekkel, és a misztikum (noha
nem tűnik el) sem játssza korábbi, cse-
lekményszerező szerepét, hiszen az is-
mét csak összetett, mozaikszerű kompo-
zicióban a szerző „hatodfél évtized ba-
rangolásából” származó élményei ele-
venednek meg, át- meg átszöve azzal a
fontos tudásanyaggal, amit ismer-
hetünk, amit emberi kultúránk eddig
fölhalmozott. Nem életrajzot kapunk
tehát, hanem a világot bejárt Makkai
Ádám nyomába szegődve (U.S.A.,
Délkelet-Ázsia, Hawaii, Ausztrália, Bali
szigete, Görögország-Kréta stb. hely-
színein) szembesülhetünk mindazokkal
a benyomásokkal, amelyekben a szerző-
nek annak idején része volt, és azóta mé-
lyült-formálódott benne az évek múlásával.
Élményei megannyi összefüggő
filozófiai rejtélyt, problémafelvetést in-
dukálnak, majd az ezeket megjelenítő
prózai szövegrészeket egy-egy - az ő
szóhasználatát idézve - „körmönfont”
szonettel zárja le. Próza és vers tehát
elválaszthatatlanul követi egymást a leg-
személyesebb hangvétellé és sajátosan
„szabálytalan önéletrajz” műfajában is.

Az imént idézett minősítő jelzővel,
melyet a fülszövegben olvashatunk,
nem vagyok kibékülve. Noha önma-
gáért beszél, aligha elégedhetünk meg e
szóból kibontható igaztalanul szűk je-
lentéstartalommal. Meggyőződésem
ugyanis, hogy ezek a szonettek, melyek
nem csupán „körmönfontak”, Makkai
eddig legmagasabb lírai hevületű és
energiaszintű formai teljesítményei, még

akkor is, ha ezt az alábbiakban bővebben árnyalom még. És igaz akkor is, ha a magyar költészet klasszikusainak angol nyelvű antológiájából (*In Quest of the 'Miracle Stag': The Poetry of Hungary...*) ismerjük jó néhány - a szó szoros értelmében *példátlan bravúrnak* számító és az angol nyelvű környezetben meglepetést keltett(!) -, *tökéletesen formahű*¹ fordítását (pl. Weöres Sándor: *Galagonya*, József Attila: *Születéspanomra*). Elismerést parancsoló műfordítói, szerkesztői életművének mérlegével sajnos, a köztudott körülmények miatt máig adós a honi irodalomkritika. Akik csak bepillantottunk e versek világába, följajdultunk, hogy ez a kivételes tehetségű (és munkabírású) szerkesztő és műfordító, akinek a „világirodalomba tolmácsolásukért” igen sokat köszönhetünk klasszikus és kortárs költészetünk legjobbjai, miért nem alkothatott többet *magyar költőként* is, ahelyett, hogy éveinek nagy részét az új hazában megélhetése érdekében a nyelvtudományra kényszerült - még szerencse, hogy azt is *öt földrészre szóló sikerrel!* - áldoznia.

Különös, de az emigráció több mint négy és fél évtizeden át nem távolítja el a költőt anyanyelvétől, sőt úgy tűnik, személyes létének e szegmense talán érintetlenül is maradhat. Ám az idegen nyelvi közeg nyomása alól senki, még a kimagasló tehetségek sem bújhatnak ki következmények nélkül. Főntebb szóltam *Az Erő* szonettjeinek magas energiaszintjéről. Igen, soha ilyen keménységű és magas izzású nyelvi tömörséggel nem találkoztam még ebben a műfajban. Félek, létezik mégis egy pont, amelyen túl nem szabad (már lehetetlen) tovább lépnie, mert maga a költői anyag sérül, torzul, s hull elemeire (már újra eredeti „halmazállapotába” dermedve) a hihe-

tetlen hófokra hevült szerkezetben. Tudomásul kell vennünk, hogy a világot szervező-uraló törvények egyetemesek maradnak akkor is, ha mi próbáljuk nyomukba szegődve kézbe venni (uralmunk alá hajtani) őket... Folytathatnánk a klasszikus szonettforma manapság vitatott időszerűségének kérdésével, de ez zsákutcába vinne, a veszély nem ebben rejlik. (Az ő rendkívül tömör költészetét a legszorosabb formafegyelem sem tudja kiüríteni!) *Ugyanaz az erő*, mely az emigráns lét egyfajta oxigénhiányosabb légkörében kivételes felszabadító energiaforrásként lép föl, és szinte az anyanyelv korlátok feletti birtokosának isteni dicsfényébe emeli a költői szubjektumot, - hangsúlyozom, tehát ebben a legforróbban átélt, ihletett magasságban! - akként is hathat (ti. a klasszikus forma csábereje, szirénéneke), hogy a kivételes zenei hallású formaművészt az épp nem kívánt könnyebb ellenállás irányába sodorja. A történet másik oldala viszont, hogy épp e *versek olvastán* kapjuk föl a fejünket a költő Makkai egy korábbi *formai újítására*, az ún. *töltött asszonáncú szonettre*, mellyel új kötetében, itt ismét találkozhatunk!²

*

A kötetben, ahol egymástól nagyon is eltérő pozíciókban már-már az ezerarcú erő „folyamával”, ám mindenképpen a kozmikus és szellemi világgal, a Mindenséggel - szükségképpen apránként *önmagunkkal* - *nézünk szembe*, a szerző érint olyan, a gyakorlati szférában kézenfekvő kérdéseket, hogy mi a különbség ez *erő* és az *erőszak* között, hogyan ítélje meg a modern kor embere a terrort, mi a rábeszélés, mi a szeretet, és - végül is - mi tartja össze a világmindenséget... *És ezek összefüggéseiben tud meglepésszerű újat mondani!* Áttekinti azokat

a „szakrális helyeket”, ahol „a föld alatti erővonalaknak köszönhetően az emberiség imahelyeket, templomokat és katedrálisokat épített, majdnem minden történelmileg ismert korban és gondolkodási-vallási rendszerben”. S mivel rendhagyó életrajzról van szó, saját példájából merítve említi az egészség és a betegség szerepét is az ember életében. (Ő, aki gyermekbénulás áldozata lett még kilencévesen, 1945-ben, s ennek úgy tűnt, hosszú ideig felejtett, majd ismét felbukkanó tünetei végigkísérték az életét, nem titkolja, hogy az ember effajta gyengeségei miként válhatnak *az övéhez hasonló hittel* erővé, ha azok kellő akarattal párosulnak.)

A szonettek többnyire mintegy tömörítve sorolják (foglalják össze) mindazt, amit az őket megelőző prózai részek tartalmaznak. Föl sem merül az olvasóban, hogy tautológia is lehetne mindez - ellenkezőleg: a zárt forma műfaji sajátosságaiából következően, sőt azon túl mindegyik verses lezárás egyszerűsége *új, eleven dimenziót* kölcsönöz az elmondottaknak. Az élményeket feldolgozó prózai fejezetek pedig a szonettek mellett bizonyára „első közléshordozó” szerepüknek köszönhetik egyenrangúságukat. Az autobiográfiai indíttatású műfaj eleve feltételezi az intim prózai részletekben a nyíltságot, a leplezetlen őszinteséget, ami már önmagában vonzó lehet - nemcsak olvasóinak, írójának is. A szerző ebben sem marad adósunk, megjelenítő ereje néhány karakterisztikus vonással vázolja elénk, érzékletesen láttatja a helyszíneket, helyzeteket és személyeket. Közben többször váratlanul megszólítja és arra biztatja az olvasót, hogy bátran gondolja és írja tovább művét. No nemcsak a „poszt-modern” ismert gesztusaként, hanem úgy, hogy erre maga állít példát, a koz-

moszt összetartó „Fekete lyukakról” szóló szonett-variációkban... *Az Erő* mélyen elgondolkoztató, igencsak komoly mondandói dacára többször él a könnyedebb hangvétel és önirónia eszközével, így hívja meg a szenvedő embert saját bajain humorral segítő gyógyítására.

De mit mond ez az életrajzi elemekből építkező, különös alkotás? Első olvasásra oly egyszerűen lopja magát szívünkbe *a lét végső titkait firtató kérdéseivel*, hogy szorongva és feszült figyelemmel járjuk be vele ezt a több helyütt ismerős utat mi magunk is. Aztán ráébredhetünk, hogy ez a madáchi mélységű (s helyenként emelkedettséggű) mű -, melyben napjaink legfrissebb előrejelzései, ha lehet, Földünk minden eddiginél sötétebb jövőjét vetítik elénk - egyedüli esélyként ma sem ígérhet többet, mint amit *Az ember tragédiájából*, „...küzdj és bízva bízzál!” végszavaiból megismertünk. Vagy netalán mégis...? Miután elzúgott fejünk fölött a 20. század, és Makkai válasza mögött már ott világlik a harmadik évezred eleji tudomány eredményeivel szembesült, a történelmi poklokot és filozófiai zsákutcákat megjárt, kiábrándult és újjászületni vágyó ember *élményeinek hitelessége* - tehát: *mégis?...*

Kozmosz királya, Te, az „Én”, az Ember, ki megmutattad, hogy kell visszaadni a legtöbbet, amit e talpalatnyi bolygócska adhat: azt az „Én”-t, mely nem mer sem megszűnni, sem hőbb tudatra váltva túllátni azon, mit „történelemnek” tartunk - rabjai e sötét veremnek - ragadj magaddal! Fel, egy más világra, hadd tegyük le a végső érettségét! Kérdezz ki, mind az összes tételekből,

